

БАГДАНОВІЧ І.І. МЕТАДЫЧНЫЯ ШЛЯХІ ФАРМІРАВАННЯ Ў ШКОЛЬНІКАЎ ГІСТАРЫЧНАЙ ЭМПАТЫ

Гісторыя: праблемы выкладання. – 2007. – №4. – С.26 - 29.

Ключавыя словы: эмпатыя, суперажыванне, выкладанне гісторыі, прыемы і сродкі, уяўнае падарожжа, тэхналогія дзеннікавых запісаў.

У сучаснай школе ідзе працэс пераарыентацыі мэт гістарычнай адукацыі з засваення зместу на развіццё і выхаванне асобы вучняў праз авлоданне ведамі аб мінулым, далучэнне школьнікаў да дасягненняў айчыннай і сусветнай культуры і фарміраванне ўменняў арыентавацца ў сістэме сацыяльных норм і каштоўнасцей. Настаўнікі гісторыі ўсё больш усведамляюць, што вывучэнне гісторыі гэта не толькі запамінанне зместу асноўных фактаў, але і засваенне сістэмы каштоўнасцей розных гістарычных эпох, мысленная рэканструкцыя ў сваім уяўленні ўчынкаў і поглядаў людзей мінулага, уменне стаць на пазіцыі пэўнага чалавека, які жыў многа гадоў і нават стагоддзяў таму назад, зразумець, чым яны абумоўлены. Вырашыць гэтыя задачы без суперажывання вывучаемых у школьных курсах гісторыі падзей немагчыма. У сувязі з гэтым мэтазгодным з'яўляецца разгледзіць метадычныя шляхі фарміравання гістарычнай эмпатыі школьнікаў у навучання гісторыі. У практыцы школьнага навучання існуе вялікае мноства прыёмаў, якія выкарыстоўваюцца настаўнікамі ў паўсядзённай рабоце для таго каб выклікаць ў вучняў суперажыванне разглядаемых на ўроку гістарычных падзей, якія патрабуюць сваёй сістэматызацыі і абагульнення.

У перакладзе з грэчаскай мовы слова эмпатыя азначае – суперажыванне. У псіхалогіі гэты тэрмін абазначае “...наша ўсведамленне эмацыянальнага стану іншага чалавека і здольнасць раздзяліць яго вопыт” [1, с.390]. Слоўнік па псіхалогіі, выдадзены ў 2000 годзе ў Мінску вызначае эмпатыю, як “...суадчуванне, пазнанне суб’ектам іманентнага свету іншага індывіда, а таксама пачуццёва-эмацыянальны водгук суб’екта на негатыўныя

і станоўчыя пачуцці-эмоцыі іншага суб'екта... Самі суперажыванні могуць быць аднесены не толькі да рэальнага канкрэтнага суб'екта, але і да перажыванняў, эмоцый, задумак, ідэй персанажаў літаратурных твораў, кінематографа, сцэнічнага мастацтва” [2, с.693]. У адносінах да працэса гістарычнага пазнання пад гістарычнай эмпатыяй трэба разумець здольнасць суб'екта пранікнуць у гістарычную эпоху, адчуць яе сацыяльную атмасферу, узнавіць вобраз мыслення, перажыванні і настроі людзей вывучаемай эпохі, аперыраваць не сучаснымі катэгорыямі, а паняццямі і катэгорыямі гістарычнага мінулага.

Адзін з найбольш распаўсюджаных шляхоў фарміравання гістарычнай эмпатыі – гэта выкарыстанне настаўнікамі сродкаў, якія спрыяюць павышэнню вобразнасці вуснага ізлажэння. Гэтыя прыёмы добра распрацаваныя ў савецкай методыцы выкладання гісторыі А.А. Вагіным [3,с.54-75], П.В. Гарой [4,с.13-22] і Р.І. Годэрам [5,с.29-47]. У работах гэтых педагогаў-гісторыкаў даецца апісанне прыкладаў выкарыстання на ўроках гісторыі такіх прыёмаў вуснага ізлажэння як: сюжэтнае апавяданне, карціннае апісанне, вобразная характарыстыка, уключэнне ў расказ настаўніка фрагментаў мастацкай літаратуры, дыялогаў, элементаў драматызацыі і персаніфікацыі гістарычных падзей ў спалучэнні з удаля падабранай выяўленчай нагляднасцю. Аднак выкарыстанне пералічаных прыёмаў і сродкаў не заўсёды выклікае ў вучняў гістарычную эмпатыю. Гэта адбываецца толькі тады, калі настаўнік гісторыі з'яўляецца сапраўдным майстрам вуснага слова, здольным эмацыяльна афарбаваць свой расказ, перадаць вучням ўласныя пачуцці і перажыванні вывучаемых на ўроку падзей. Шкада, што ў практыцы навучання такое валоданне вусным словам сустракаецца не часта.

Другім, на наш погляд, значна больш прадуктыўным і даволі шырока выкарыстоўваемым у практыцы шляхам фарміравання гістарычнай эмпатыі з'яўляецца выкананне вучнямі вобразных заданняў, якія ставяць іх ў сітуацыю, якая вымушае ўмоўна перанесціся ў вывучаемую на ўроку эпоху,

адчуць яе, стаць на пазіцыі ўдзельнікаў гістарычных падзей. Пры гэтым трэба мець на ўвазе, што паспяховае выкананне такіх заданняў магчымае толькі ў тым выпадку, калі вучні добра валодаюць гістарычнымі ведамі, выразна ўяўляюць гістарычную эпоху і абставіны, ў якіх жылі і дзейнічалі гістарычныя персанажы, калі яны здольныя адчуць клопаты і памкненні сучаснікаў гістарычных падзей. У практыку работы многіх настаўнікаў гісторыі трывала ўвайшлі разнастайныя віды вобразных заданняў:

- *уяўляемае падарожжа*, калі неабходна апісаць тое, што мог бачыць чалавек мінулага: “ Я іду па старажытнаму Полацку і бачу ...”, “Наш карабель прыплыў у порт Пірэй і мы ўбачылі...”, “Наша харугва, па загаду кашталяна, выйшла на ўскрай лесу і мы ўбачылі ...”;

- *уяўляемае інтэрв’ю*, калі адзін з вучняў увасабляецца ў гістарычную асобу (полацкага князя, епіскапа, купца, удзельніка бітвы і г.д.), а клас задае яму пытанні;

- *прыём незакончанага сказа*, калі трэба прадоўжыць фразу ад першай асобы: аб чым мог прасіць бога сярэднявяковы селянін (Божа, выратуй нас ...), або старажытны грэк (О, Вялікі Зеўс! Я прашу цябе ...), ці маці салдата, які знаходзіўся на вайне (Прасвятая Багародзіца, прашу цябе ...”;

- *стварэнне сітуацыі выбару*, калі ад вучняў патрабуецца выканаць заданні тыпу: “Што Вы зрабілі, калі б ...”, “ Да якой партыі Вы дапучыліся б і чаму ...”, “Каго б Вы падтрымалі, калі б удзельнічалі ў галасаванні па пытанню ...” і г.д.;

- *ажыўшая карціна або ілюстрацыя*, калі вучням прапануецца прыдумаць маналог, або дыялог па сюжэту вучэбнай карціны ці ілюстрацыі ў падручніку, напрыклад: “Суд у часы “Рускай праўды”, “Аўтадафе” (6 клас)...

- *сачыненне ад першай асобы*, калі вучням прапануецца скласці расказ ад імя сведкі, або ўдзельніка гістарычнай падзеі з выкарыстаннем розных жанраў пісьмовай мовы: пісьма, мемуараў, запісу ў асабістым дзённіку...;

Вобразныя заданні такога тыпу з'яўляюцца крытэрыяльна-арыентаванымі, што патрабуе вычленення для кожнага з іх канкрэтных крытэрыяў ацэнкі або пэўна вызначаных змястоўных паказчыкаў адказаў вучняў. Прывядзем прыклады крытэрыяльна-арыентаваных заданняў па тэме “Спробы перабудовы ў СССР” [6, с. 233-239]:

Заданне 1. Напішыце пісьмо ў газету ці часопіс часоў перабудовы ад імя прыдуманага чалавека-сучасніка тых падзей. Выкладзіце ў пісьме яго погляды на праблемы эканамічнага жыцця, галоснасці, крытыкі сталінізма і ідэй сацыялізму, шматпартыйнасці і дэмакратызацыі грамадства, правоў чалавека, якія гарача абмяркоўваліся тады. З тэксту пісьма павінны быць выразна бачнымі ідэйныя пазіцыі, род заняткаў, узрост, узровень адукацыі і эмацыянальны настрой аўтара.

Выконваць і ацэньваць такое заданне складана. Яго выкананне патрабуе ад вучняў не толькі глыбокага ведання матэрыяла падручніка, але і знаёмства з перыёдыкай таго часу, ў якой не проста зарыентавацца нават сучаснікам перабудовы.

Ацаніць такое заданне можна абапіраючыся на наступныя крытэрыі:

а) правільнае вызначэнне праблем і тэм, якія найбольш хвалявалі людзей і абмяркоўваліся на старонках перыядычных выданняў таго часу;

б) глыбокае разуменне сутнасці абмяркоўваемых праблем і ўсяго спектру думак па іх;

в) уменне стаць на пазіцыю пэўнага чалавека мінулага, зразумець, чым яна абумоўлена, гістарычна праўдзіва аднавіць ход яго думак і аргументаў, перадаць яго перажыванні і настроі;

г) суаднясці накіраванасць абранага перыядычнага выдання з пазіцыяй аўтара пісьма.

Заданне 2. Ад імя карэспандэнта афіцыйнай ці недзяржаўнай газеты зрабіце рэпартаж аб падзеях звязаных са штурмам тэлецэнтра ў Вільнюсе вясной 1991 года.

Крытэрыямі ацэнкі выканання такога задання могуць быць:

а) добрае веданне гістарычнай сітуацыі, ў якой адбывалася гэта падзея і яе значэнне для далейшага лёсу СССР;

б) уменне стаць на пазіцыю прадстаўнікоў альтэратыўных сродкаў масавай інфармацыі, убачыць і адчуць падзею з процілеглых пунктаў гледжання, перадаць пачуцці яе ўдзельнікаў і сведкаў;

в) афармленне інфармацыі ў кароткай, змястоўнай і вобразна-эмацыянальнай форме газетнага рэпартажа.

Заданне 3. Падрыхтуйце плакат, які мог бы паявіцца на п'едэстале разбуранага помніка Ф.Э. Дзяржынскаму на Лубянскай плошчы ў Маскве ў жніўні 1991 года.

Прыкладныя крытэрыі ацэнкі дадзенага задання:

а) уменне адчуць і выказаць эмацыянальную атмасферу гістарычнай сітуацыі, у якой адбывалася гэта падзея;

б) выкарыстанне гістарычна даставерных вобразаў, дэталаў, меркаванняў і лозунгаў, характэрных для таго часу;

в) выразнасць задумкі і яснасць адлюстравання асноўнай ідэі плаката;

г) кампазіцыйная стройнасць, эстэтычнасць, выразнасць і арыгінальнасць яго афармлення.

Шкада, што заданні, якія дазваляюць ужыцца ў гістарычную рэчаіснасць, адчуць гістарычную эпоху вельмі рэдка выкарыстоўваюцца на ўроках гісторыі і носяць эпізядычны характар. Гэта у многім абумоўлена абмежаванасцю часу на вывучэнне і перагружанасцю школьных праграм па гісторыі.

Больш эфектыўнай, на наш погляд, з'яўляецца тэхналогія разлічаная на шэраг ўрокаў. Напрыклад, “Тэхналогія дзённікавых запісаў”, якую можна паспяхова выкарыстаць пры вывучэнні ў курсе айчыннай гісторыі 9 класа тэм “Беларусь у міжваенны перыяд”[7, с.38-70] і “Беларусь у гады другой сусветнай і Вялікай Айчыннай вайны”[7, с.71-97]. На адным з урокаў па гісторыі перадваеннага часу настаўнік прапануе вучням заданне: “Уявіце

сабе, што вы падлетак 14 гадоў, жывяце ў 1940 годзе ў Мінску. Апішыце адзін свой дзень у форме дзённікавага запісу”.

Для выканання такога задання вучням даецца 10-15 хвілін. Пасля завяршэння работы арганізуецца гутарка па наступных пытаннях: у каго ў запісах прысутнічаюць эканамічныя факты, з’явы і працэсы? Якія? Затым адпаведна выясняецца, якія іменна палітычныя, сацыяльныя, культурныя працэсы знайшлі адлюстраванне і якія асабістыя перажыванні прысутнічаюць у запісах? Каб паспець праверыць і ацаніць работу кожнага вучня, можна выкарыстаць узаемаацэнку. Вучні па кругу мяняюцца работамі. Настаўнік прапануе ім зрабіць ацэнку рабоце свайго таварыша выкарыстаўшы для гэтага два незавершаных сказы: 1. “Табе добра ўдалося ...” і 2. “Мне хацелася б параіць табе ...” Затым работы вяртаюцца аўтарам.

У ходзе такой дзейнасці вучні маюць магчымасць выразна адчуць недахоп ва ўласным веданні фактаў і дэталей канкрэтнай паўсядзённай гістарычнай рэчаіснасці, што, ў сваю чаргу, можа выклікаць імкненне да набыцця дадатковай інфармацыі для канкрэтызацыі сваіх гістарычных уяўленняў, стаць вызначальным стымулам пошуку новай інфармацыі ў даведачных выданнях, творах мастацкай літаратуры, мемуарах удзельнікаў гістарычных падзей, мультымедыяных сродках і інтэрнэце.

Праз некалькі ўрокаў, калі пачынаецца вывучэнне Вялікай Айчыннай вайны і пасляваеннага аднаўлення народнай гаспадаркі дзённікавыя запісы можна прадоўжыць, прапанаваўшы вучням уявіць, што магло б адбыцца з іх персанажам у пачатку вайны, у 1943г., ў 1945г., а затым і ў першыя пасляваенныя гады. У кожным выпадку вучань апісвае ў дзённіку толькі адзін дзень, толькі “свой” варыянт сітуацыі, ў якой ён мог бы аказацца. Так настаўнік стварае магчымасць творча падыйсці да ўсведамлення вывучаемых гістарычных падзей, “пражыць” разам са сваім героем цэлы перыяд гісторыі краіны, змадэліраваць, як ў лёсе канкрэтнага чалавека адбываецца яе гісторыя.

Такім чынам, тэхналогія “дзённікавых запісаў” пры ўдалай арганізацыі дазваляе пазбегнуць абстрактнасці ў навучанні гісторыі, наблізіць свет

людзей, якія жылі ў мінулым да сучаснага школьніка, сфарміраваць у яго неабходнасць удумлівага засваення і ўсведамлення гістарычнай інфармацыі. Гэта тэхналогія разам з пералічанымі ў артыкуле іншымі прыёмамі фарміравання гістарычнай эмпатзіі можа стаць адным з найбольш эфектыўных спосабаў рэалізацыі дзейнаснага кампаненту гістарычнай адукацыі. Асабліва эфектыўнымі яны з'яўляюцца для рэалізацыі шырокіх выхаваўчых магчымасцей, закладзеных у змесце школьнай гісторычнай адукацыі, бо вельмі праблематычным ўяўляецца дасягненне выхаваўчага эфекту навучання гісторыі без суперажывання вывучаемых у школе гістарычных падзей.

Літаратура

1. Кордуэлл, Майк. Психология. А-Я. Словарь-справочник/ Майк Кордуэлл. – М.: 2000.
2. Юрчук, В.В. Современный словарь по психологии / В.В. Юрчук – Мн., 2000.
3. Вагин, А.А. Методика преподавания истории в школе/ А.А. Вагин. – М.: Просвещение, 1968.
4. Гора, П.В. Методические приёмы и средства наглядного обучения истории в средней школе / П.В. Гора. – М.: Просвещение, 1971.
5. Годер, Г.И. Преподавание истории в 5 классе / Г.И. Годер. – М.: Просвещение, 1985.
6. Сусветная гісторыя навейшага часу: Вучэб.дапам. для 9 кл./Пад рэд. Г.А.Космача. – Мн.: 1998.
7. Гісторыя Беларусі 1917 – 1996 : Вучэб.дапам. для 9 кл./Пад рэд. М.С.Сташкевіча. – Мн.: Народная асвета, 1997.